

На рідні могили.

Памяти П. Грабовського († 29. XI. 1902)
та П. Якубовича († 1911 р.).

Розбіраючи листування п-близька Павла Грабовського, натрапив я на жмуток листів тепер теж невідчужа, відомого російського письменника П. Якубовича (П. Я., Мельшич, Гривевич). Обидва письменники, український—і російський, були товариші по неволі, одбуваючи разом заслання та в'язниці. Сильність інтересів не тільки політичних, а й літературних, навіть деяка схожість духовної влади товаришів привела до того, що вони щиро заприятували між собою і потім, коли доля їх розлучила, не поривали дружніх зв'язків. Свідомством цього й було їхнє досить інтенсивне, як на становищі засланців, листування.

На превеликий жаль, воно збереглося не цілком. Між паперами Грабовського знайшлося тільки листи Якубовича,—звичайно, теж не всі, бо в знайдених листах маємо виразні зв'язки на такі листи, яких у віршани Грабовського немає. Немає вочислі листів самого Грабовського. Пробувавши р. 1904 в Петербурзі, я обернувся був до Якубовича з проханням дати, як що збереглося, листи до його Грабовського. Якубович, який взагалі надзвичайно тепло згадував про покійного товариша, обіцяв переглянути «свій архів», але додав, що ледя чи знайдеться щось ціле, бо майже все його листування в часів засланця загинуло при деяких пригодах, на які таке багато життя засланця. І дійсно—листі Грабовського не знайшли,—і не тим першоріч, що листи Якубовича показують, як багато в них можна було знайти цікавого для характеристики поглядів і взагалі поетати українського письменника. Тепер про

них можемо знати тільки з того, що відповідає російській письменниці. Листи останнього (деякі а їх справжні дисертації) містять дуже багато надзвичайно цікавих про обох кореспондентів даних.

Перші рік, ставилися в них і українське питання, принаймні хоча з одного боку, літературного. Грабовський, або „Панько“ як звали його товариші на засланні, був певно єдиним свідомим українцем між політичними засланцями. Доводилося йому, очевидно, балакати з товаришами про свої погляди і взагалі про українські справи, доводилось змагатися, дилітися своїми літературними планами, то-що. Одлуги цього всього ми й знаходимо в листах Якубовича.

Найбільш може характерно для обох кореспондентів те, що більша частина листів присвячена якраз справам літературним; усякі плани літературної роботи, літературні новинки, змагання про вартість тих або інших літературних подій—ось що складало головний зміст їхнього листування. Перед цим змістом одхалють на задній план їхні особисті інтереси, справи ділового характеру й навіть воді з громадського життя. Видно, що люди ці справді любили письменство, жили в йому і літературні інтереси ставили по-над усе інше. Я не маю змоги використати тут усього зміст, знов кажу, надзвичайно цікавих листів Якубовича, сподіваюсь зробити це незабаром на іншому місці. „Виберу ж поки що в листів то, що стосується до українця, як воно одбілося в листуванні Якубовича з Грабовським. Зазважу, як Якубович,—цей „кацап русопет“, як жартома сам себе зве—дуже цікавився українською нацією й з повною симпатією ставився до неї. Характерно, що ніде у його не знайдимо принципіальних думок в правду мож-

ливість українського письменства чи потреби в йому. Очевидно, це була для його справа вирішена, яка сама по собі не вимагає доказів і не викликає сумнівів. Знаходимо тільки, як побачимо зараз, деякі і—ніде оправди діти—не зовсім вірні думка про українську мову. Але завжди Якубовича цілком зрозумілі в устах чужої людини, та ще 15—20 років тому, коли навіть і далеко пізніше, до того-ж люде ближчі до українства, вставали вимагання „мови Шевченка“ й на мешаємо ніяк не мирялись.

Жве в першому листі Якубовича, писаному 5 ноября 1892 р. з Акаутської тюрми (оливцем і на клянтику сірого паперу) зараз же знаходимо цитату з Шевченка: „За горами гори“, якою Якубович характеризує Акаутську місцевість. Починаючи з однією своєю життя й обертаючись до літературних справ („пора перейти кь поези“), Якубович першам чином починає такі з Шевченка. „Прежде всего, дорогой Павел Арсеньевич, я должен рассказать въ Васъ одаю ложное мнѣніе на мой отчет, кѣмъ то въдрезано въ Васъ и чрезвычайно обидное для моего поэтического чутья: будто бы я не люблю Шевченку и настолько не люблю, что Надсона ставлю выше его. Разумѣется, это абсолютная чепуха, если бы даже въ виду полемики я и высказывал на Карлѣ что забудь подобное“. Згадавши далі, що він не слабій поклонник Шевченка й додає в його втрах деякі, переважно технічні, хабі, Якубович додає: „во все это не мѣшаетъ мѣб считать его очень крупнымъ (если не прямо великимъ) поэтомъ, глубоко любящим его и, очень плохо зная малоросійскій языкъ, многія его стихотворенія звать знающими“. Такі ж думки про Шевченка сріваємо й по інших листах Якубовича, хоч разом бачимо й спро-

би поставились прихильно до українського Колбара. Так, наприклад, Якубовичеві ринуче не сподобалась чудова поезія Шевченка „Огай горать“. „Не сердитесь,—пише він у листі 30 апр. 1896 р.,—пожалуйста за Шевченка, которого, повторяю, и я очень уважаю и даже люблю (засолько это возможно для кацапня); не сердитесь и проанализируйте хорошою сама его стихотворение „Огни горять“ и пр.: идея его шаблонна, избита, образы и вообще форма также не изъ важныхъ. Конечно, у Шевченка есть вещи в десять разь лучшая“.

Як товариш Грабовського, Якубович особливо цікавився його літературними працями, тим більше, що Грабовський чимало поперекладав на українську мову творів і самого Якубовича. Поетичачу діяльність Грабовського ставити Якубович дуже високо. „Теперь у Вашихъ работахъ, дорогой мой,—пише Якубовичу в першому, вже цитованому листі.—Очень жалко, что я почти совѣмъ не знакомъ съ Вашей оригинальной поэзіей, но думаю, что она должна быть теплая и далеко-далеко недожитная“. Переходячи до перекладів Грабовського і перш за все перекладів із самого Якубовича, російський поет пише: „Что касается самихъ переводовъ Вашихъ, то тѣ, которые правлены мѣб Ф.—безподобны, и вообще мѣние въ томъ числѣ и мое, что многія изъ нихъ лучше поданнянковъ. Въ большой степени,—додає Якубович,—зависать это отъ предельности самого языка малоросійского сравнительно съ грубымъ русскимъ“. Поэзиямечается ослепи і з органічною поезією Грабовського, Якубович 22 сентября 1896 р. пише: „талантъ у Васъ... большой (это я говорю безъ лести)“. В тому ж тап листі Якубович знову вертається до

творів Грабовського і ставить нарку „недоумѣнныхъ вопросовъ“. Удалились я еще вотъ чему. Ваши малоросійскіе стихи, на мой взглядъ пріфавы, дакъ хороши, проникнуты такою неподдѣльной поэзіей, а галицкійская (sic) литература еще такъ бѣдна, что казалось бы Вы должны пользоваться въ Галиции большою извѣстностью; почему же, напр., корреспондентъ „Русск. Богатства“ Васильевскій, говори обо всякой галицкійской мелюзгѣ, даже не упоминаетъ о Павлѣ Грабѣ ни однимъ словомъ? Есть ли у Васъ кака-нибудь постоянная сношенія съ Ив. Франко? Даютъ ли Вамъ каку-нибудь матеріальную выгоду Ваши „сбѣричка“ (sic) и что вообще знаете Вы объ ихъ судьбѣ? Какъ отнеслась къ нимъ галицкійская печать, были ли какіе отзывы? Простяте эти вопросы. Я такъ мало знакомъ съ Галиціей и ея литературой, что право не удалюсь, если узнаю, что Вы тамъ уже установившася извѣстность, и что мои названные вопросы, задавалъ ихъ не отсталый кацапъ-руссопетъ, были бы прямо обядак“.

В наведеній допіру цитаті вирази „галицкійская литература“ і т. и. ніби показують, що Якубович зве так звачалі українську літературу, бо тоді вона зосереджувалась у Галичині. Інші листи показують, що на цьому аудані у Якубовича було чимало плугатини, яка виходила, певна річ, з малої його знакомости з українською справою взагалі й письменством зокрема. Ваше ми читали думку Якубовича про „предельность самого языка малоросійского“, на який перекладав Грабовський твори свого товариша. Але характерно, що в тому ж тап листі, трохи попереду, Якубович пише: „Привольно замѣть, что меня даже огорчало и до сихъ поръ огорчало Вася отношеніе къ Шевченку: то, что Вы предпочли Шевченковскому язы-

ку янць галиційській, мало у насъ невѣданий... Ковечно, Вамъ лучше судить, почему Вы это дѣлаєте, но я сильно желалъ бы потолковать съ Вами на этотъ счетъ". „Потолковать", очевидно, не довелось, а може листовні пояснення Грабовського не виявили Якубовичеві справи, але так таки вона й лишилась для його темною. Мало не в кожному листі Якубовича знаходимо нарікання на „галиційський яззык" Грабовського або добродушні жарти в приводу захоплення його Галачією. Іноді це доходило навіть до видимих суперечностей. Так, в листі од 30 апр. 1896 р. Якубович пише: „Если и перечисленная Вами уйма малорусскихъ „поэтовъ", совершенно майъ незавѣстныхъ, всѣ эти Чубинскіе, Чудияскіе (sic), Рубанскіе (sic), Шашкевичи, знамениты только тѣмъ, что написали по два, по три сносныхъ стихотворенія („вничего себѣ)", то плохую услугу окажете Вы невѣждамъ великорусамъ, позаякомив ихъ въ лицѣ этихъ поэтовъ съ „малоросейской поэзіей!" І араз же в дальшому листі (22 сент. 1896 р.), характеристизуючи дрібних російських поетів, Якубович ілюструє свою думку прикладом: „по моему пять прекрасныхъ пьесокъ, напр., Веневитинова могутъ дать цѣлый—очень симпатичный образъ рано умершаго поэта... Съ меня довольно двухъ стихотвореній какого-нибудь несчастнаго Одовскаго... чтобы образъ его навсегда вбрѣзался въ моей памяти".

Але така неконсеквентність і неоднакова міржа до своїх і чужих вихопилась у Якубовича просто „въ нилу полемики". З його був завязаний полемист, та й Грабовський, як видно, не поступався, „раздѣлювая" на всі заставки російську поезію. Товариші змагались („хотѣлось бы... объ очень многомъ поспорить",— пише, напр., в одному листі Якубович), але

це не одбивалось ні на їхніх приязельських стосунках, ні тим паче на принципіальній позиці Якубовича що до українського письменства. Так, він дуже цікавиться збірником перекладів з українських поетів, що збирався тоді саме видавати Грабовський, і цілі листи заповняє всякими порадами, іноді по-товариською ризками, але раз-у-раз доброзичливими до самої справи; розпитує про Франка, або іншого якого письменника українського, про якого дійшли чулки до Сибіру. „А кто такой Гринченко,—запитує Якубович,—стихи котораго хвалилъ Южаконъ въ „Русск. Богатствѣ" за прошлый годъ? Мнѣ они понравились, и одно время я уже думалъ было, не Вы ли это" (лист 30 апр. 1896 р.). Одно слово, перед нами в листах стає чиста душа Якубовича, що шукала насамперед правди і, змагаючись, уміла це робити в надзвичайною щирістю. З другого боку, виступає виразно й постать нашого Павла Граба, цього, закинутого за тисячі верстов од рідного краю, юнака, що весь палав на огні великої любови до його і навіть там, на чужині, серед чужих людей, умів працювати для своєї України, говорити про неї й примушував себе слухати. Обидві ці постаті здаються такими рідними й близькими між собою не тільки через схожість особистої долі, але й через схожість вдачі, інтересів та завязаття до справ свого життя, як кожен їх розумів.

Я не маю на думці вичерпати цілком той матеріял, що містять листи Якубовича; я хотів показати хоч один краєчок з стосунків двох товаришів-небійчиків. І нехай ця замітка буде грудкою рідної землі на їх—далекі одна від одної, але близькі по духу—могили...

Сергій Ефремов.